

GOVORNIŠTVO I TEHNIKA RHETORIC AND TECHNOLOGY

Ivo ŠKARIĆ
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Sažetak: *Znanstvene i iskustvene činjenice, i one stare i one nove, te tehnički proizvodi ne mogu se sami nametnuti, već da bi postali vrijednosti potrebno ih je zagovarati. Podjela svega na istine koje ne haje za tim da ih tko prizna i na fikcije koje postoje samo zahvaljujući prihvatu čini misaoni sustav koji se takav dovršio s modernom. Postmoderna druge polovice dvadesetoga stoljeća rastvara ljuske koje su sadržavale čiste sadržaje i propušta penetraciju jednih sadržaja u druge s osjećajem da je to dobro.*

Abstract: *Scientific and empirical facts, both the old and the new ones, and technological products cannot be self-imposed, but need to be advocated to become values. Dividing everything into truths, which do not seek recognition, and into fiction, which exists only because it is widely accepted, make up the system of thought which ended in the period of modernism. Postmodernism, in the second half of the twentieth century, opened up the shells which contained clear contents and allowed the interpenetration of different contents with a sense of being the right course of action.*

Ključne riječi: retorika, znanost, činjenice, tehnički proizvodi, postmodernizam, vrijednosti

Key words: rhetoric, science, facts, technological products, postmodernism, values

Realnost je početak, ne kraj.
Wallace Stevens

Znanstvene i iskustvene činjenice, tehnički proizvodi i druge činjenice ne trebaju, kaže se, retoriku jer, kao što to izriče poznati stereotip, činjenice govore same za sebe. Podvojenost na zbilju i tlapnju, na događaj i mit, na racionalno i poetsko, na Prometeja i Orfeja, na ono što jest bez obzira što tko mislio o tome i misli li itko o tome te na ono što ljudi prihvaćaju da jest gdje je važno samo kako oni misle i osjećaju da jest, tu podvojenost sinegdohski izražavaju naslovljeni izrazi *tehnika* i *govorništvo*. Sve je to dobro odijelio već Aristotel, napose u seriji knjiga *Organonu*, gdje u *Analitikama* daje misaone vještine koje kreću od aksioma te obrascem silogizma dolaze do jedino mogućega zaključka, do istinitih jednoznačnih sudova, naspram *Topike*¹ u kojoj razrađuje argumentativne postupke definicije i entimeme, koji od općeprihvaćenih sudova dolaze za razumne ljude do vjerojatno ispravnih zaključaka; za otvorenu široku publiku Aristotel preporuča u *Retorici*² uporabu patosa i iskaz etosa da govornik učini prihvatljivim sebe i ono što zastupa. Kroz mnoga će se stoljeća nastavljati taj rez koji će dijeliti ono što jest od onoga što ljudi prihvaćaju s oscilacijom prevage važnosti sad jedne sad druge strane. To se dobro očituje u srednjovjekovnome školskome curriculumu³ koji se dijelio na *quadrivium*, tj. na predmete koji se temelje na mjerenjima i računanju, a to su geometrija, aritmetika, astronomija i glazba (kao akustička pojava) i na vještine koje razvijaju moć djelovanja na druge, a koje okuplja *trivium* — gramatiku, dijalektiku, kao vještinu logičkoga debatiranja (za koju je Zenon imao amblem zatvorena šaka), i retoriku, vještinu elokvencije (s amblemom otvorena šaka). S de Cartesovom *Metodom* u sedamnaestome stoljeću započinje prevaga na strani racionalnoga, znanstvenoga, „prosvijećenoga“. Scientizam kao glavno mjerilo vrijednosti naglo jača tijekom devetnaestoga stoljeća podržan čak i umjetnošću, prvo realizmom, a potom i naturalizmom, da bi u dvadeseto stoljeće, u modernitet, znanost kao ideologija ušla premoćno, stjeravši umjetnost u nju samu, u *l'art pour l'art*. Retorika je kroz to vrijeme potiskivana i na kraju otjerana kao puka obmana. Svi su školski predmeti postali znanstveni, čak i oni koji uvelike gube smisao kad se svode na same činjenice kao što su književnost, filozofija, gramatika, povijest. Preimenovani su u jezikoslovlje, u teoriju književnosti, u povijest filozofije, umjetnosti, u znanost o povijesti. Jezik se u znanosti i tehnici skrutio u brojevima tablično prikazanima, u statistici, u dijagramima, likovnim modelima, a od prirodnog se jezika uzelo ono što mu je najmanje svojstveno — kopulativna veza između pojmova i riječi zatvorene u termine jednolično ponovljivih značenja; metafore i bilo koja figura te

priča izgnani su. Znanstveni je diskurs postao tipiziran i stereotipiziran, prikladan za omasovljenu zanatsku neinventivnost. Tehnički su proizvodi snabdjeveni suhoparnim naputcima o načinu uporabe i održavanja.

A onda je nadošao protuudar pod nemaštovitim nazivom postmoderna, koji je sve sređeno i pravilno poredano ponovno pomiješao. Živnula je hermeneutika kojoj stvari nisu onakve kao što se pojavljuju isprva nego imaju svoje pridruženo značenje, a ispod njega još i posve drukčiji smisao. Uputa za proizvode više nije bila dovoljna nego je sve važniji postao izgled (imidž), dizajn upakiran u dojmljivu ambalažu. Maliganim u vinu višestruko se nametnuo *bouquet*. Sve su se ljudske tvorevine stale tržiti, što znači odmjeravati u poželjnosti. Sve što ne prati golema uspješna retorika promicanja postaje ništetno. Pri tome je glavni argument vjerodostojnost izvora, povjerenje u marku, danas bi se češće reklo *brand*. Originalni proizvodi minimaliziraju one generične.

I znanost je shvatila da je bez retorike oslabljena. Na sveučilištu u Iowi održan je 1984. znanstveni skup na temu *Retorika u humanističkim znanostima*⁴. U izlaganjima se podsjetilo kako je već F. Nietzsche ustvrdio kako su činjenice „točno ono što one nisu, one su sama interpretacija.“ Spomenuto je da su i za Heideggera činjenice nijeme, pa stoga mi moramo govoriti kroz njih i za njih. Zato se danas u doba velikih medija kaže da se nije ni dogodilo što mediji nisu obznanili. To stoji i za znanstvene činjenice. I njihovo čovječje postojanje uvelike zavisi o njihovoj poznatosti, ali i o tome koliko su postale vrijedne, a ne samo pouzdane. A vrijednost je upravo čovjekov odnos prema činjenicama, koji glavninom oblikuje retorička aktivnost, koja činjenicama bira uzroke, predviđa implikacije, pozicionira ih na ljestvicama dobrog i zla, lijepoga i ružnoga, korisnoga i štetnoga. I ne samo vrijednosti nego i budući događaji te prošli neponovljivi (npr. sudski problemi) imaju istinitosnu provjeru, kako poučava Perelman⁵, jedino u čovjekovu retorički obrađivanome rasuđivanju, u najpouzdanijoj mjeri od univerzalnog auditorija, što znači da je pravne odluke nemoguće odvojiti od utjecaja pravde ili politička rješenja od subjektivnih odluka. Zato porota odlučuje što se doista zbilo, parlament donosi zakone i proračune, a ne pravna odnosno ekonomska znanost; kupac odlučuje o vrijednosti robe, pa i one znanstvene, a svi oni nakon što su retorički procesuirani.

Kako su znanstvenici navikli o sebi misliti drukčije, jedan od radova objavljenih u zborniku sa spomenutoga skupa na Sveučilištu u Iowi ima duhovit naslov: „Što ovi divni ljudi kao što ste vi rade na ovakvome mjestu?“ (izvorno: „What Are Nice Folks Like You Doing in a Place Like This?“), tj. što će vama ozbiljnim znanstvenicima retorika?! Međutim, kao što je stroj dobio dizajn i promičbenu aureolu, tako isto i znanstveni rad proizvodi poželjnu robu, kojoj je svrha da se što bolje plasira. Znanstvenici se međusobno natječu, ukrašuju nacрте svojih projekata, argumentiraju svoje teze i ističu potrebu za određenim istraživanjem, obećavaju dobar i uporabljiv rezultat, jamče da će primijeniti metodološki ispravan postupak, zaklinju se na etičnost. Nastoje oko zadobivanja naklonosti prema sebi, ističu svoju vjerodostojnost navodeći svoje prethodne radove, svoje akademske titule, svoje zasluge i društvena priznanja, napose članstva u uglednim društvima i akademijama. Znanstvenici stvaraju suradničke timove, umnožavaju svoje međunarodne veze, populariziraju se putem velikih medija. Nastupaju što češće mogu na znanstvenim skupovima tako da znanstveni turizam postaje gospodarstveno nezanemariv. Tu iznose svoje početne rezultate, iznose početne pretpostavke, polemiziraju s tuđima i otvaraju dvojbe, što potiče istraživačku kreativnost. U retoričkim se procesima brane doktorske ili magistarske teze, znanstvenici nastoje predavati svoje znanje na fakultetima i na javnim tribinama⁶. I znanost se želi što hitrije plasirati u primjenu, pri čemu znanstvenik, ma što tvrdio, često poseže za argumentom autoriteta same znanosti, čak i kad mu činjenice izmiču. Kao i svatko drugi, i znanstvenik želi postati slavan ili bogat, ili oboje.

Gdje smo mi? Naši su znanstvenici uglavnome svime time zatečeni kao i proizvođači tehničkih roba. Nešto se brže u retorici snalaze oni koji imaju manje onoga što bi trebalo reklamirati, dakle oni stari sofisti ili prodavači magle. Njih ima podjednako i u politici, i u novinarstvu, i u znanosti, i u poduzetništvu. S druge strane čame slabo poznata otkrića, neiskorišteni izumi, prešućene knjige, nepravedne pravne odluke. To je tako jer se rijetko događa da isto čovjek bude vrstan i u stvari i u moći utjecanja, a timski se spojevi u nas još uvijek rijetko sklapaju. Izumitelji beznadno tragaju za svojim poduzetnikom da se zajednički obogate, pisac teško nalazi svoga izdavača, filmski autori svoga producenta, političar ne nalazi svoga organizacijskoga inženjera, škole i fakulteti ne nalaze suradnju u tržištu rada. A to nije dobro.

U postmodernizmu ljuske, koje su prije zatvarale u sebe činjenice i istine, te ljuske koje su u sebi čuvale vrijednosti, projekte, subjektivne sudove i voljne odluke, te se ljuske otvaraju, sjemene se i međusobno križaju i plode. I raste svijest da je tako dobro.

Literatura

1. Aristotel: *Topika*, Beograd, Kultura, 1965.
2. Aristotel: *Retorika*, Zagreb, Naprijed, 1989.
3. Sloane, T.O., ed.: *Encyclopedia of Rhetoric*, Oxford University Press, 2001.
4. Nelson, J. S., Megill, A., MacCloskey, N., ed. : *The rhetoric of the human sciences: language and argument in scholarship and public affairs*, The University of Wisconsin Press, 1987.
5. Perelman, Ch., Olbrechts-Tyteca, L.: *La Nouvelle Rhétorique: Traité de l'Argumentation*, Presses Universitaires de France, 1958.
6. Škarić, I.: *Temeljni suvremenoga govornišтва*, Zagreb, Školska knjiga, 2000.

Informacija o autoru

Ivo Škarić, professor emeritus
Odsjek za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
I. Lučića 3, Zagreb
tel. 612 0092
ivo.skarić@ffzg.hr
<http://www.ffzg.hr/fonet/skarić/index.html>